Karin Koistinen
Hallitussihteeri, STM

VN/27231/2025

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Hallituksen esitys HE 117/2025 vp: sosiaali- ja terveysministeriön vastine

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta pyysi aiemmin sosiaali- ja terveysministeriöstä asiantuntijaa kuultavaksi sekä kirjallista asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 3 §:n muuttamisesta (HE 117/2025 vp). Sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemistilaisuuden 17.10.2025 jälkeen ministeriöön saapui pyyntö antaa valiokunnan saamista asiantuntijalausunnoista vastine. Kirjallisen lausunnon olivat antaneet eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen sijainen, HUS-Yhtymä, Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy, Kuluttajaliitto ry, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue Pohde, Soste ry sekä Suomen potilasasiavastaavat ry. Sosiaali- ja terveysministeriö kiittää valiokuntaa mahdollisuudesta antaa asiassa vastineensa ja lausuu edellä mainittujen lausuntojen johdosta vastineenaan seuraavaa:

Maksukorotuksen kohtuullisuus

Useat lausunnonantajat toivat lausunnoissaan esiin näkemyksenään, että esitetty 30 prosentin korotus käyttämättä jätetyn palvelun maksun enimmäismäärään voi olla erityisesti pienituloisten ja heikommassa asemassa olevien asiakkaiden kannalta kohtuuton. Osassa lausuntoja nostettiin myös esille kohtuullisuuden arvioinnin vaatimus maksun soveltamisessa.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että vaikka prosentuaalisesti korotus on suuri, euromääräisesti kyseessä on 17 euron korotus, jonka toteutumiseen lähtökohtaisesti vaikuttaa henkilön oma käytös jättää palvelu käyttämättä ja peruuttamatta. Ministeriön hyvinvointialueilta keräämien tietojen mukaan nykyinen käyttämättä jätetyn palvelun enimmäismaksu ei pääsääntöisesti kata palvelun tuottamisesta aiheutuvia kustannuksia, eikä niin pääsääntöisesti tapahdu maksun korottamisen jälkeenkään. Ministeriö on hyvinvointialueilta saamiensa tietojen perusteella arvioinut ehdotetun korotusprosentin perustelluksi kattamaan paremmin käyttämättä jätetystä palvelusta aiheutuvia kustannuksia.

Ministeriössä kuitenkin tunnistetaan pienituloisten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kokonaistilanne ja myös siinä viime vuosina lainsäädäntömuutosten sekä yleisen kustannusten kasvun seurauksena tapahtuneet muutokset. Tästä huolimatta ministeriö katsoo olettaen, että lainsäädännössä asetetut edellytykset maksun perimiselle tietyssä yksittäistilanteessa täyttyvät, ei nykyiseen nähden yksittäisestä asiakkaalta käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä palvelusta perittävän maksun korotusta ole syytä pitää kohtuuttomana. Ministeriön näkemys on, että yksilöltä voidaan lähtökohtaisesti hänen taloudellisesta tilanteestaan riippumatta odottaa sellaista kykyä suunnitella

talouttaan ja kantaa vastuuta myös valintojensa taloudellisista seurauksista, että ehdotettua maksua ei voida pitää tähän nähden kohtuuttomana.

Ministeriö haluaa korostaa, että sääntelyssä on otettu huomioon asiakkaan aseman suojaaminen. Ministeriön näkemys on, että maksun perimiselle asetetut, verraten tiukat edellytykset suojaavat asiakkaita riittävästi siltä, ettei maksukorotus aiheuta heille kohtuuttomia tilanteita. Sääntely suojaa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia asiakkaita.

Asiakkaiden kannalta kohtuuttomat tilanteet ja niiden arviointi asiakasmaksuja koskevan lainsäädännön valossa

Maksusääntely pitää sisällään useita maksun perimisen edellytyksiä, jotka suojaavat asiakkaan asemaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992, jäljempänä *asiakasmaksulaki*) 3 §:n mukaan maksua ei saa periä alle 18-vuotiaalta asiakkaalta. Maksua käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta ei myöskään saa periä, jos asiakkaalla on ollut hyväksyttävä syy jäädä saapumatta palveluun tai mikäli maksun perimistä on pidettävä kohtuuttomana. Lisäksi asiakasta on myös informoitava etukäteen maksun perimisen mahdollisuudesta ja palvelun peruuttamisesta ennalta. Informaation täytyy olla asiakkaalle ymmärrettävää. Jos hyvinvointialue on varannut palvelun asiakkaan tai tämän edustajan aloitteesta, tieto ja ohjeet on annettava kirjallisesti ja asiakasta on muistutettava varatusta palvelusta. On huomioitava, että jos jokin edellä todetuista edellytyksistä ei täyty, hyvinvointialue ei voi periä maksua käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta. Ministeriö katsoo, että maksun perimiseksi asiakkaalla tulee olla hyvinvointialueen mahdollistama tosiasiallinen mahdollisuus peruuttaa käyttämättä jäävä palvelu ennalta.

Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden, joiden toimintakyky on rajoittunut, kohdalla olennaisia ovat hyväksyttävää syytä sekä perimisen kohtuullisuusharkintaa koskevat säännökset. Kohtuullisuusharkintaa ja hyväksyttävää syytä on tarkemmin avattu hallituksen esityksessä 117/2025 sekä aiemmassa hallituksen esityksessä 129/2020.

Silloin, kun asiakkaalla on myös muita sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja, joista hänelle aiheutuu maksurasitusta, asiakkaalle suojaa antavat niin sanottu maksukattosääntely, joka rajoittaa erityisesti terveydenhuollon tasasuuruisten maksujen perimistä, sekä asiakasmaksulain 11 §:n 1 momentti, joka velvoittaa laissa säädetyissä tilanteissa hyvinvointialuetta huojentamaan maksua tai jättämään maksun kokonaan perimättä silloin, kun kyseessä on sosiaalihuollon palveluista määrätty maksu tai terveydenhuollon palveluista henkilön maksukyvyn mukaan määrätty maksu. Hyvinvointialueet voivat asiakasmaksulain 11 §:n 2 momentin nojalla huojentaa tai jättää perimättä myös muita maksuja.

Ministeriö on antanut hyvinvointialueille vuoden 2025 alussa ohjauskirjeen yleisesti asiakasmaksulainsäädännön tarjoamista asiakkaan suojakeinoista. Ohjauskirjeen taustalla olivat erityisesti asiakasmaksuihin vuoden 2025 alusta tehdyt korotukset, joiden

johdosta katsottiin tarkoituksenmukaiseksi koota hyvinvointialueille tietoa ja ohjausta siitä, miten asiakkaan asemaa voitaisiin alueellisilla toimilla suojata. Kirjeessä muun muassa suositeltiin, että hyvinvointialueet ottaisivat laajemmin käyttöön lainsäädännön mahdollistamia suojakeinoja maksuja määrättäessä ja perittäessä.

Yksittäistilanteissa asiakkailla on käytössään erilaisia mahdollisuuksia tilanteensa helpottamiseen esimerkiksi neuvottelemalla ja sopimalla hyvinvointialueen kanssa maksujärjestelyistä. Ministeriö kannustaa hyvinvointialueita edelleen kehittämään asiakkaan maksuihin sekä suojakeinoihin liittyviä käytäntöjään ja jakamaan onnistuneista käytännöistään ja kehitystoimistaan kokemuksia myös muille hyvinvointialueille verkostoissaan.

Asiakkaat voivat tehdä myös oikaisuvaatimuksen tai perustevalituksen saamastaan maksusta. Hallituksen esityksessä on arvioitu, että edellisistä voisi jossain määrin seurata hallinnollisen työn kasvua nykyiseen nähden. Valmistelussa ei kuitenkaan ole katsottu, että vaikutukset olisivat olennaisia. Ministeriö katsoo siksi, että tilanteeseen ei tässä yhteydessä ole tarkoituksenmukaista pyrkiä vaikuttamaan lainsäädännöllisin keinoin. Ministeriö huomauttaa vielä, että kuten maksukorotusta koskevassa hallituksen esityksessä on todettu, maksukorotuksen vaikutuksia voidaan ministeriössä seurata osana laajempaa asiakasmaksujen muutosten vaikutuksiin liittyvää seurantaa.

Hyvinvointialueiden rahoitukseen kohdistuvat esityksen vaikutukset

Nyt puheena olevassa hallituksen esityksessä on arvioitu, että muutoksen seurauksena hyvinvointialueiden rahoituksesta voitaisiin vähentää 1,5 miljoonaa euroa vuoden 2026 alusta lukien. Osassa lausuntoja epäiltiin kyseisen rahoitusvähennyksen voivan olla hyvinvointialueiden tosiasiassa maksukorotuksen seurauksena saamiin lisätuloihin nähden ylimitoitettu.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että ylipäätään se, että asiakasmaksuihin tehtävät muutokset vaikuttavat hyvinvointialueiden yleiskatteiseen rahoitukseen, perustuu nykyiseen lakiin hyvinvointialueiden rahoituksesta (617/2021, jäljempänä rahoituslaki), jonka 9 §:ään tehtiin muutos asiakasmaksumuutosten huomioimisen osalta vuoden 2025 alusta. Rahoituslain nykyisen 9 §:n mukaan valtion rahoitusta korotetaan tai alennetaan hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle kuuluvasta tehtävästä perittävän asiakasmaksun tasoon, perusteisiin tai alaan säädetyn muutoksen perusteella, jos muutoksen vaikutus rahoitukseen voidaan etukäteen arvioida ja ottaa huomioon hyvinvointialueiden rahoituksen turvaavalla tavalla. Valmistelussa on tulkittu, että kyseessä on sellainen asiakasmaksun tasoon liittyvä muutos, joka on kyseisen säännöksen nojalla huomioitava myös hyvinvointialueiden rahoituksessa.

Kuten hallituksen esityksessä on kerrottu, hajanaiseen tietopohjaan perustuen yleisenä arviona on, että käyttämättä jääviä aikoja on noin kaksi prosenttia kaikista ajoista. Tätä olettamaa hyödyntäen on laskettu, että nykyisin voimassa olevalla maksulla alueiden pitäisi kyetä laskuttamaan asiakkailta noin 28 miljoonaa euroa vuosittain käyttämättä jäävistä palveluista. Kuten hallituksen esityksestä ilmenee, saavat hyvinvointialueet

ministeriön käytössä olleiden tietojen perusteella tehdyn arviolaskelman mukaisesti kuitenkin nykyisellä maksulla kerättyä vuosittain vain 3–13 miljoonaa euroa maksutuloja, kun yksittäisen alueen perimiä maksuja tarkastellaan koko maan tasolla. Suuri ero edellä arvioituun maksutulojen potentiaaliin nähden johtuu ministeriön käsityksen mukaan erityisesti maksun perimiselle asetetuista verraten tiukoista edellytyksistä.

Hyvinvointialueilta saatujen tietopyyntövastausten pohjalta mahdolliset tavat muodostaa laskelma-arvioita ovat lähtökohtaisesti laskea saaduista vastauksista joko mediaani tai keskiarvo. Ministeriön esityksen valmisteluaikana saamat maksukertymätiedot vaihtelevat koko maan tasoon yleistettynä suuresti, jonka takia on katsottu tarkoituksenmukaiseksi hyödyntää rahoitusmuutosta arvioitaessa kertymien mediaaniarvoa. Aineiston mediaaniarvon käyttö tuottaa maltillisemman laskelman kuin keskiarvon hyödyntäminen. Ministeriön näkemys on, että mediaaniarvon käyttäminen mahdollistaa lainsäädännön edellyttämällä tavalla riittävän luotettavan arvion tekemisen potentiaalisesta maksukertymän lisääntymisestä. Tällöin alueilta vähennettävä euromäärä on reilusti alle puolet siitä, minkä suuruinen vähennys voitaisiin tehdä, jos arvion pohjana käytettäisiin sen hyvinvointialueen tuottamaa tietoa, jossa maksukertymä oli ministeriön saaman aineiston mukaan suurin. Myös ero maksukertymään, joka syntyisi keskiarvoa käytettäessä, on selkeä. Ministeriössä tehty arvio on, että luultavasti hyvinvointialueet voivat kokonaisuutena tarkastellen saavuttaa maksukorotuksen seurauksena arvioitua jonkin verran suuremmat lisämaksutuotot, mutta valmistelussa on lähdetty siitä, että tästä huolimatta lainsäädännön näkökulmasta riittävän luotettavan arvion edellytyksen täyttää vain mediaanin käyttö arviolaskelman perustana. Arviolaskelmissa on huomioitu myös hyvinvointialueille luottotappioista laskennallisesti arvioitu maksutulojen vähennys.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa vielä, että lausunnoissa on tuotu esiin huolta myös siitä, että maksukorotuksen seurauksena aiempaa useammin alueet olisivat tilanteessa, jossa ne eivät voisi periä käyttämättä jätetyn palvelun enimmäismaksun suuruista maksua asiakkailta, koska kyseinen maksu ylittäisi palvelun tuottamisesta aiheutuvat kustannukset. Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että aihetta koskien on valmistelun yhteydessä kartoitettu laajasti hyvinvointialueiden näkemyksiä. Sosiaali- ja terveysministeriö muun muassa lähetti alueille vuoden 2025 alussa tietopyynnön, jossa tiedusteltiin alueiden arviota 20–30 prosentin maksukorotuksen vaikutuksesta siihen, ylittäisikö enimmäismaksu joissakin sellaisissa palveluissa tuotantokustannukset, joissa näin ei nykyisin tapahdu. Vastausten perusteella valmistelussa syntynyt arvio on, että pääsääntöisesti korotettu maksu ei edelleenkään ylittäisi palvelujen tuotantokustannuksia, mutta joidenkin alueiden vastausten perusteella näin voisi kuitenkin tapahtua joillakin alueilla yksittäisten palvelujen osalta. Vastauksissa nostettiin joillakin alueilla esimerkkeinä jotkin lyhyemmät hoito/palvelukontaktit ja etäpalvelut.

Ministeriö ei edellä todettuun viitaten pidä esiin nostettua asiaa valtakunnallisesti merkittävänä ongelmana. Ministeriö huomauttaa, että niissäkin tilanteissa, joissa käyttämättä ja peruuttamatta jätetyn palvelun lakisääteinen maksun enimmäismäärä ylittää tietyn palvelun tuotantokustannukset, on hyvinvointialueilla oikeus periä korkeintaan tuotantokustannusten suuruinen maksu käyttämättä jätetystä palvelusta.

Karin Koistinen
Hallitussihteeri, STM

VN/27231/2025

Jokainen hyvinvointialue päättää itsehallintonsa nojalla alueellaan perittävistä asiakasmaksuista lainsäädännön asettamissa rajoissa, joten sellaiset alueet, joilla tiedetään tiettyjen palvelujen tuotantokustannusten olevan käyttämättä jätetystä palvelusta lähtökohtaisesti perittävän maksun määrää alhaisemmat, voisivat esimerkiksi päättää näiden palvelujen osalta alueella yleisesti käytettävistä matalammista käyttämättä jätetyn palvelun asiakasmaksuista ja periä kuitenkin muilta osin halutessaan nykyistä korkeampia maksuja. Näin alueet voisivat maksimoida muutoksesta saatavan kustannushyödyn mahdollisimman vähäisin hallinnollisin ponnistuksin.

Sosiaali- ja terveysministeriö arvioi, että suhteessa hyvinvointialueiden kokonaisrahoitukseen 1,5 miljoonan euron vähennys koko valtakunnan tasolla on yksittäisen alueen kannalta suhteellisen vähämerkityksinen. Ministeriön näkemys on se, että hyvinvointialueilla olisi esitetystä valtionrahoituksen vähentämisestä huolimatta jatkossakin tosiasiallinen mahdollisuus itsehallintonsa nojalla halutessaan periä lainsäädännön mahdollistamaa enimmäismaksua matalampia maksuja käyttämättä jätetystä palvelusta. Esityksen laskelma-arviot alueiden rahoitusta koskien on laadittu rahoituslain edellyttämällä hyvinvointialueiden rahoituksen turvaavalla tavalla.

Muita huomioita

Lausunnoissa on nostettu esiin muun muassa se, että maksukaton seurantavastuu tulisi siirtää viranomaisen vastuulle ja yleisesti asiakasmaksuja koskevaa maksujen perimättä jättämistä ja alentamista koskevaa asiakasmaksulain 11 §:ä tulisi tarkastella uudelleen. Nyt esitetty käyttämättä jätetyn palvelun maksun korotus ei ministeriön näkemyksen mukaan ole sellainen, että sen eteenpäin vieminen edellyttäisi edellä mainittujen asiakokonaisuuksien nykyisestä poikkeavaa sääntelyä. Ministeriö viittaa edellä jo mainittuun asiakasmaksulainsäädännön vaikutuksia koskevaan seurantaan ja toteaa lisäksi, että myös lausunnoissa esitetyt havainnot tarjoavat arvokkaita näkemyksiä kyseisen seurannan sekä tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuvan lain jatkouudistamisen arvioinnin tueksi.